

דתישכונע

פרשת עקב, תשע"ט, מספר 1332

מה ה' אלוקיך שואל מעמך – על החיוב לברך מאה ברכות בכל יום אליעזר דניאל יסלזון

• **ברכת הנהנין**; שמברכים לפני שנהנים מהעולם.

• **ברכת ההודאה**; שמברכים מתוך רצון להודות לקב"ה על אירועים חריגים.²

מה ה' אלוקיך שואל מעימך

כאמור, חכמים הגדירו עשרות ברכות משלושת סוגי הברכות שתוארו לעיל.

בנוסף לניסוח הברכות והגדרת חיובן, **חייבו חכמים לברך בכל יום לפחות מאה ברכות**. הם ביססו את דרישתם על הפתיח לפסוק בפרשתנו: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ, וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (דב' י:יב).

וכך למדנו במסכת מנחות (מג ע"ב): "תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמֶּךָ".³

רש"י הסביר על אתר את דרך הלימוד של רבי מאיר: **קרי ביה מאה** (במקום 'מה'). מפירושו של רש"י עולה לכאורה, שהחיוב לברך מאה ברכות מתבסס על הדמיון הווקאלי שבין המילה "מה" למילה "מאה"; כאילו כתב רש"י בלשון חכמים, 'אל תקרי מה ה' אלוקיך שואל ממך, אלא מאה ה' אלוקיך שואל ממך'.⁴

חמש דרכים בעבודת ה'

נראה שיש כאן יותר מאשר לימוד בדרך של אל תקרי. צמד פסוקים זה ייחודי בתורה. הצמד מתאפיין בכך שפתיחתו היא **כותרת של דרישותיו של הקב"ה**, ובהמשכו מוזכרות יחדיו **חמש דרכים בעבודת ה'**. במילים אחרות, יש כאן רשימה של

הקדמה

אחת הבעיות הקשות והבסיסיות בעבודת ה' עוסקת ביחס הרצוי שבין העבודה הקבועה והמוגדרת, לבין העבודה הספונטנית והפורצת.

למרות שנראה שהעבודה הספונטנית עדיפה, בהיותה מקרבת אותנו יותר לקב"ה, בפועל אנו עומדים לפניו בעיקר על ידי קיום מצוות קבועות ומוגדרות.

חיובם של חז"ל לברך מאה ברכות בכל יום, משמש דוגמה לשילוב הנכון והראוי שבין הספונטני לקבוע בעבודת ה'.

ברכת המזון כגורם המתיר לברך את ה'

בפרשתנו נצטוונו לברך לאחר אכילה שיש עימה שביעה: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינַת וְתַהַמַּת יִצְאִים בַּבֶּקְעָה וּבְהָר. אֶרֶץ חֹטֶה וְשֹׁעֵרָה וְגִפְנֵן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ. וְאֶכְלֶתָ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (דב' ח:ז-י).

אילו לא מקרא מפורש, נראה שחכמים לא היו קובעים כלל את סדרן של עשרות הברכות שבהן אנו חייבים בשגרת חיינו. שהרי, הרעיון של אמירת ברכה המופנית כלפי שמיא יש בו בעייתיות לא קטנה. וכי **הקב"ה זקוק לברכותינו?** הרי הוא למעלה מהכול, רצונו ומהותו חד הם, ולבשר ודם לא יכולה להיות **השפעה עליו כלל**.¹

עתה, משגילה הקב"ה שיש מקום לברכה שכזו, תקנו חכמים ברכות נוספות וחלקום לשלושה סוגים:

• **ברכת המצוות**; שמברכים לפני קיום מצווה כל שהיא.

* אליעזר ד. יסלזון, יו"ר הנהלת המכון הגבוה לתורה באוניברסיטת בר אילן.

** המאמר מוקדש לזיכרונה האהוב של אחותנו היחידה לאה אדלר ע"ה, שנפטרה בערב ר"ח אייר השנה. יראת ה', אוהבת ספר ומקבלת את כל האדם בסבר פנים יפות.

¹ בעל ספר החינוך היטיב להביע רעיון זה בהקדמתו למצווה ת"ל, המצווה לברך את ברכת המזון: "הלא הגדתי לך בני במה שקדם, כי לשם ברוך הוא כל הכבוד וההודו וכל הטוב, וכל החכמה וכל היכולת וכל הברכה. ודברי בן אדם וכל מעשהו אם טוב ואם רע, לא יוסיף ולא יגרע. על כן צריך אתה להבחין כי באמרנו תמיד בברכות 'ברוך אתה השם', או יתברך, אין המשמעות לפי הדומה להוסיף ברכה במי שאיננו צריך לשום תוספת חלילה, כי הוא האדון על הכל, וכל הברכות הוא מחדש אותן ומציאן מאין, ומשפיע מהן שפע רב באשר תהיה שם רצונו הטוב".

² וכך סוכם הדברים על ידי הרמב"ם (הלכות ברכות פ"א ה"ד): "נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים: [1] ברכות הנייה (ובלשונו ברכות הנהנין), [2] וברכות מצוות, [3] וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו.

³ וכך גם נפסק להלכה בשו"ע (או"ח סימן מו סעיף ג): "חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, לפחות". וכן ראו ברמב"ם, הלכות תפילה ונשיאת כפיים פרק ז הלכה יד.

⁴ התוספות על אתר מביאים שתי דרכים נוספות ללמוד את החיוב במאה ברכות. כמו אצל רש"י, גם דרך הלימוד שלהם טכנית במהותה. התוספות מתבססים על גימטריות, ועל בחינת מספר האותיות שבפסוק.

תפקידם של הברכות הוא להזכיר לאדם, הטבוע בשגרת חייו, את המחויבות שלו כלפי שמיא. הברכות המגוונות והמרובות אינן מאפשרות לאדם להמשיך בשגרת מעשיו, מבלי להפסיק מעת לעת ולברך את ה'.

חמש המצוות הכלליות המוזכרות בצמד הפסוקים המיוחד הזה, חייבו את החכמים להורות על אמירה של מאה ברכות בכל יום.

אין כאן משחק מילים גרידא של 'אל תקרי מה אלא מאה', אלא יש כאן התווית דרך עקרונית של החכמים, שמטרתה ליישם את המצוות שבפסוק.⁸ כך הצליחו החכמים, באמצעות מאה הברכות, לטוות את השילוב המופלא והמנצח שבין שגרת החיים היומיומית, לבין החיוב לעובדו בכל עת ובכל שעה. כך יכול האדם לבטא כלפי שמיא רגשות ומאוויים בצורה אישית, תוך שהוא מקדם את מפעליו ואת ה'דרך ארץ' של חייו.

זאת ועוד, הריבוי העצום בברכות, אף שלכולן שיעור קבוע ומדויק וחיובן מוגדר, מאפשר לאדם להתבטא כמעט בצורה ספונטנית, במאמציו להיות מודע לעמידתו התמידית בפני בוראו.

סיכום

- האפשרות שניתנה לאדם לעמוד ולברך את יוצרו נלמדת ממצוות ברכת המזון המוזכרת בפרשתנו.
- החיוב בברכת המזון משמש עבורנו גורם מתיר, שבגללו אנו יכולים לברך את הבורא, למרות שאין הברכות יכולות לשנות אותו או את רצונותיו.
- חכמים הסמיכו את החיוב לברך מאה ברכות בכל יום, לצמד פסוקים הפותח במילים "מה ה' אלוקיך שואל מעמך".
- חכמים הסמיכו את החיוב לברך מאה ברכות דווקא לצמד הפסוקים האלה, משום שמתוארות בו חמש דרכים עקרוניות בעבודת ה', שמטרתן הכוללת היא לחייב את האדם לדבוק בא-לוהיו בכל עת ובכל שעה.
- מאה הברכות משולבות בחיי האדם בכל יום בתכיפות גבוהה. הברכות מחייבות את האדם להפסיק את שגרת חייו, ולשלב בה הצהרות המבטאות את המעורבות התמידית של הקב"ה במהלך חייו.
- אף שהחיוב המוטל עלינו באמירת הברכות מוגדר בצורה מפורטת וקבועה, אמירת הברכות במהלך היום מאפשרת לנו להתקרב אל הקב"ה בצורה שהיא כמעט ספונטנית.

⁸ דברים דומים כתב על אתר בעל 'קרן אורה' (מחצית ראשונה של המאה ה"ט): "ועיקר משנה הפרק היא לשום בזיכרונו אהבת ה' ויראתו. וכיון שאמר 'מה ה' שואל' כו', ש"מ דמאה ברכות בכל יום המה חיוביו, למען הדבק בו זכרון השם הגדול ואהבתו ויראתו. וע"ז נאמר 'מה ה' שואל מעמך', כ"א עוד תוסיף (ברכות), תהי' עבודתך שלימה ולא תסור מאחריו אפילו כרגע".

חמישה עקרונות בסיסיים העונים על שאלת הפתיחה מה ה' שואל ממך.⁵

נעיין שוב בצמד הפסוקים: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעַבְדוֹ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ. לְשַׁמֵּר אֶת מִצְוֹת ה' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ".

על פי האמור בצמד הפסוקים, הצטוונו בחמשת אלה: [א] לירא את ה' [ב] לאהוב את ה' [ג] ללכת בדרכיו [ד] לעבוד את ה' [ה] לשמור את כל מצוותיו.

כל אחת מחמש המצוות הכלליות הללו מחייבת הגדרה ותיאור מפורט, אך נראה שגם מבלי להגדיר את המצוות בצורה מדויקת, ניתן לקבוע שהקב"ה דורש מהאדם להיות מודע באופן מוחלט ומתמיד לעמידתו בפני הקב"ה.⁶

חמש מצוות אלה מחייבות את האדם להגות במלכו של עולם, ולשעבד לצורך כך הן את מחשבותיו, תחושותיו ורגשותיו (יראה ואהבה), והן את מעשיו ומפעליו (ללכת, לעבוד ולשמור). צמד הפסוקים מחייב את האדם בשעבוד טוטאלי כלפי הבורא מלך העולם. הוא חייב להגות בו ללא הפסק כלל, כאילו היה מדובר באהבתו את אשת נעוריו, שאינו יכול להסיח ממנה את דעתו ואהבתו.⁷

המחויבות הטוטלית הנלמדת מהפסוק, העמידה בפני חכמים אתגר מיוחד: כיצד יוכל האדם לחיות את חייו היומיומיים, לעסוק בדרך ארץ וביישובו של עולם, מבלי להסיר דעתו ורגשותיו מהמחויבות הטוטאלית שיש לו כלפי שמיא.

מאה ברכות בכל יום

נראה ששאלה זו היא שגרמה לחכמים לחייב לברך מאה ברכות בכל יום.

⁵ הפסוק הדומה ביותר לצמד הפסוקים שלנו, מבחינת אזכור דרכים שונות בעבודת ה', הוא הפסוק מפרשת נביא השקר: "אֲחֲרַי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכּוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וְבו תִדְבְּקוּ" (דב' יג:ה). כאן מצינו אפילו ששה יסודות בעבודת ה', אך חסרה כאן הפתיחה, והדברים נאמרו בהקשר מצומצם יותר; בעניין נביא השקר: 'אל תשמעו אל נביא זה, ובניגוד אליו הקפידו לדבוק בקב"ה'.

⁶ ביטוי לעמידה מתמדת זו של האדם בפני בוראו מובא כבר בהגהות הרמ"א לסעיף הראשון בשולחן ערוך אורח חיים. וכך נאמר שם: "שְׁיִיתִי ה' לְנִגְדֵי תְמִיד" (תה' טז:ח) הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני הא-להים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך".

⁷ הדימוי לקוח מהלכות תשובה לרמב"ם (פ"י ה"ג): "וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה'. ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה. והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף